

*Онаць О. М.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу економіки і управління ЗСО,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

РОЛЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ НА ПАРТНЕРСЬКИХ ЗАСАДАХ

Під час дослідження виявлено, що, починаючи з кінця ХХ ст., зростає потреба в запровадженні державно-громадського управління в системі освіти та закладах освіти на засадах партнерства в Україні, активізації та систематизації роботи щодо формування реально нової спільноти – громадянського суспільства, здатного до осмислення сутності оновлення форми управління, його змісту, методів, а також готового до співуправління на дитино(людино)центристських та довірчих засадах. Це один із способів самоврядування суспільства, що є невід’ємною ознакою устрою розвинених країн Європи, світу взагалі й України, зокрема.

Державно-громадське управління – явище не нове в Україні. Але законодавчо визначені в багатьох документах норми за роки незалежності України так і не втілюються у життя, фактично залишаються лише гаслами. В умовах децентралізації влади нагальною є потреба у розробленні нової концепції державно-громадського управління освітою та закладами загальної середньої освіти (надалі -ЗЗСО) на партнерських засадах з як активними системами. Воно має бути спрямоване на істотні системні зміни в меті, завданнях, змісті і результатах управління, зорієнтоване на всебічний розвиток кожної унікальної і неповторної особистості, з метою здійснення прогресивних змін і на державному рівні, і на рівні конкретного громадянина України, і на рівні зовнішнього середовища мікрорайону ЗЗСО, і місцевої спільноти – шляхом розроблення нових моделей державно-громадського управління закладами освіти на демократичних засадах теорії активних систем. Необхідні не часткові зміни, а сутнісне вдосконалення або розробка нової системи управління як державно-громадської та наукове обґрунтування з узгодженим та дієвим комплексним механізмом управління.

Провідна роль у створенні та запровадженні змін, нових моделей державно-громадського управління належить керівникам ЗЗСО, які усвідомлюють свою відповідальність. Це підтверджують результати дослідження: із 655 опитаних керівників вважають, що потрібні модернізаційні зміни в управлінні, так - відповіли 77,2 % респондентів; ні - 22,8 %. На запитання: які саме зміни потрібні, відповіді розподілилися таким чином:

керівник закладу освіти має бути освітнім менеджером – 35 %; потрібна децентралізація управління – 44%; використання інноваційних стратегій – 55 %; автономія – 59 %; поповнення і осучаснення 186 матеріально-технічного забезпечення – 62 %. Фінансову самостійність мають тільки 6,7 %, а вважають необхідною – 12 %. Це свідчить про відсутність підготовки керівників закладів освіти та їх мотивації до фінансово-економічної діяльності самостійно.

Міжнародний та вітчизняний досвід свідчить, що якість освіти напряму залежить від ефективності управління. Це одна з постійних тем Міжнародних науково-практичних конференцій, практики кращих закладів освіти України. Це підтверджено і нашим дослідженням, яке показало, що забезпечення якості освіти та всебічного розвитку її здобувачів залежить, насамперед, від керівника, а потім – від команди, яку він зможе зібрати і навчити. Саме керівнику належить ключова роль у реалізації державно-громадського управління закладом загальною середньою освітою, саме він може ініціювати і забезпечити ефективну партнерську взаємодію і співпрацю. Які умови у нього для цього є?

Як відомо, діяльність керівника закладу загальної середньої освіти регламентується Законом України «Про освіту», Законом України «Про повну загальну середню освіту», іншими нормативно-правовими документами. Але виконання законодавчих норм відбувається на практиці по-різному. Наприклад, керівників закладів освіти, хоча і на підставі результатів конкурсу, призначають різні інстанції: відповідно до норми Закону України «Про загальну середню освіту» – 2-6 % ; норм трудового законодавства – 2-6 %; наказом відділу освіти - 4 –12 %; рішенням конкурсної комісії – 1-3 %; наказом засновника - 1 -3 %; рішенням органів місцевого самоврядування : так – 2-6 % ; ні – 2-6 %; рішенням територіальної громади (ТГ): так – 1-3 %; ні – 3,9 %; розпорядженням голови районної державної адміністрації: так – 1-3 %; ні – 2-6 %; наказом управління (відділу освіти) районної державної адміністрації (міської ради): так – 14 – 46 %; ні – 1,3 %; інше –1-3 %. Залишився на посаді в результаті реорганізації – 1,0 %. Підпорядкованість різним інстанціям спричиняє чимало неврегульованих питань щодо розподілу повноважень між учасниками управління освітою в умовах децентралізації взагалі та надмірної опіки органів влади.

Що стосується автономії ЗЗСО, проголошеної у Законі України «Про освіту», то, як показало дослідження, значно вищий рівень мають керівники і заклади освіти з питань кадрової автономії (82,3 %), академічної (65,0 %), організаційної (78,0 %). Зовсім незначний відсоток мають фінансову автономію, і то, здебільшого часткову 96,7 %). Автономія закладу освіти не реалізується з кількох причин. Це небажання органів управління освітою поділитися владою, надмірний контроль, забюрократизованість, небажання ділитися повноваженнями між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, активність і зацікавленість та спроможність територіальних громад у їх реальній допомозі тощо.

Для того, щоб керівник сучасного закладу загальної середньої освіти став відмінним режисером і лідером в управлінні, йому потрібно також створювати умови, кардинально зменшити контроль і опіку, надавши реальну автономію. Органи влади всіх рівнів мають змінити своє ставлення до керівників і демонструвати всіляку підтримку тим, хто працює успішно, забезпечити професійне зростання і розвиток, професійну магістерську підготовку керівників-менеджерів і лідерів освіти. Питання керівники вирішують самотужки, або шляхом самоосвіти. Хто має можливості, навчається сам, але це ніяк не позначається на його заробітній платі тощо.

Результати опитування керівників закладів освіти засвідчують, що отримати магістерську освіту за бюджетні кошти можуть обрані одиниці за відповідними направленнями органів управління освітою. Навіть серед новопризначених керівників закладів освіти за конкурсом трапляються особи без магістерської підготовки. Керівники з великим стажем, старші за віком, мають кваліфікацію спеціалістів. Нами проаналізовано Інформаційні бюлетені Інституту освітньої аналітики МОН України щодо кадрового складу ЗЗСО за кілька років. Освітній рівень керівників закладі освіти та їхніх заступників: 2017/2018 н. р. рік: магістри/ спеціалісти – 35408; у 2018/2019 н. р. – 33659. Бакалаври: 2017/2018 н. р. – 51; у 2018/2019 н. р. – 69. Молодші спеціалісти – 2017/2018 н. р. – 47; 2018/2019 н. р. – 37 осіб. У 2019/2020 н. р.: кількість магістрів складала – 233784; бакалаврів – 62; молодших спеціалістів (неповна вища освіта) – 38 осіб[1, 2.] .

Однією з вагомих причин такої ситуації є недостатній рівень забезпечення компетентнісного підходу в управлінні освітою, розуміння ролі освіти і керівника закладу освіти. На щастя, кращі підходи і рішення щодо ефективного управління освітою напрацьовуються на рівні громад і самих керівників ЗЗСО, які вважають, що ефективність управлінської діяльності залежить від демократичного стилю управління – 67,7 %; розвитку лідерських якостей керівників – 61,5 %; опанування системою знань про різні види менеджменту – 59,2 %; розвитку стратегічного та критичного мислення керівників – 58 %; використання інноваційних технологій управління, управлінських інформаційних систем, експертно-аналітичних систем, сучасних інформаційних сервісів, платформ, та інструментів в опорних закладах освіти та їх філіях – 57,5 % .

Як відзначається у різних вітчизняних і зарубіжних дослідженнях, Україна, не зважаючи ні на що, ще має значний людський капітал, зокрема у сфері освіти і науки. Потрібна скоординована системна спільна узгоджена робота центральних законодавчих та виконавчих органів влади, органів місцевого самоврядування, керівників установ та закладів освіти, щоб зреалізувати всі резерви для розвитку людського капіталу в Україні. Ці та інші

проблеми ролі керівника закладу загальної середньої освіти потребують розгляду в посібнику для менеджера освіти. 188

Ключові слова: державно-громадське управління, керівник, автономія закладу освіти, розвиток місцевого самоврядування, засади партнерства.

Література:

1. Інформаційний бюлетень. Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів. (2017/2018 та 2018/2019).

URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/Pro-chiselnist-i-sklad-ped.-pratsivnikiv-ZZSO-MONinshih-ministrestv-i-vidomstv-ta-privatnih-zakladiv_2017-2018-ta-2018-2019.pdf.

2. Інформаційний бюлетень. Про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватних закладів. (2018/2019 та 2019/2020).

URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/Pro-chiselnist-i-sklad-pedagogichnih-pratsivnikivZZSO-MON-Ukrayini-inshih-ministerstv-i-vidomstv-ta-privatnih-zakladiv_2018-2019_2019-2020-n.r.pdf.

3. Калініна Л. М. Синкретизм державного та громадського компонентів у системі управління освітою в умовах розвитку демократії / Л. М. Калініна, О. М. Онаць // Механізми управління розвитком організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф., 4–5 квіт. 2013 р. – К. : Арт Економі, 2013. – С. 33–43.

4. Лісова Н. І. Державно-громадське управління розвитком загальної середньої освіти в малих містах України: монографія / Н. І. Лісова; за наук. ред. Л. М. Калініної. – Черкаси: Видавець Пономаренко Р.В. – 2018. – 360 с. 6.

5. Онаць О. М. Позиція директора школи в Чеській Республіці та в Україні: порівняльний аспект. Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2019: інтернаціоналізація та інтеграція в освіті в умовах глобалізації: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 травня 2019). Київ-Дрогобич 2019. С. 137–138. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/716264/> .